

Bijdrage symposium: *'Een bisschopsambt voor kerk en wereld'*
Ten afscheid van aartsbisschop Joris Vercammen (OKK)
Utrecht, 11 januari 2020

Presbyteriale schering met bisschoppelijke inslag

Vooraf

Allereerst veel dank voor de uitnodiging om vanmorgen deel te mogen nemen aan dit symposium. Ik beschouw het als een eer hier te mogen staan. Mijn bijdrage zie ik als een concreet voorbeeld van collegiale episcopè met aartsbisschop Vercammen,

Wie nog niet overtuigd is van Vercammen zijn oecumenische inzet en van het belang van één bisschopsambt voor kerk en wereld, die moet het afscheidsinterview dat hij vlak voor Kerst heeft gegeven aan het dagblad Trouw nog maar eens lezen. Daar 'profeteert' hij dat in 2200 alle christenen in Nederland onder de ene aartsbisschop van Utrecht vallen. De voortekenen van de opbloeiende spirituele oecumene (Zie *Spirituele oecumene*, onder red. van Herman Speelman en Klaas van der Zwaag, 2019) in ons land kunnen misschien wel gezien worden als 'een wolkje als eens mans hand' (1 Kon. 18:44) van de Joris zijn concrete droom over het ene bisschopsambt.

Vanuit protestants perspectief wil ik graag vijf opmerkingen maken bij de uitdaging van het ene bisschopsambt voor kerk en wereld.

1. De urgentie van één bisschopsambt

De inzet van dit symposium is niet vrijblijvend. Integendeel, er is urgentie: vraagt deze tijd niet om een bisschopsambt voor kerk en wereld? Om één persoonlijk, collegiaal en communaal ambtelijk spreken?

Als er een tijd is waarin we het ons niet meer kunnen permitteren om als christenen verdeeld tegenover elkaar te staan, dan wel deze tijd. Christenen behoren in ons land tot een minderheid. We hebben elkaar meer dan ooit nodig.

Deze urgentie deel ik. Ik hoor en herken erin ook het indringende gebed van Jezus tot zijn Vader, uit Johannes 17: *'opdat zij één zijn, zoals wij één zijn. En de wereld geloven dat U mij gezondend heeft'* (Joh. 17:21). Wat mij betreft zet dit gebed dit symposium op de juiste spanning.

Precies om deze reden pleitte de protestantse Ds. Hans Kronenburg in 2003 in zijn dissertatie *Episcopus Oecumenicus* om een protestantse bisschop. Let wel: hij denkt hierbij aan een voor-constantijnse bisschop en niet aan latere kerkvorst.

De vraag die u aan de orde stelt is indringend en urgent en wat mij betreft retorisch: de context waarin wij kerk zijn vraagt om het spreken van de kerk met één mond. De vraag hierbij is wel of de figuur van de bisschop hiervoor noodzakelijk is.

2. Noodzaak van episkopè

Het is duidelijk dat hoewel de Schrift hoewel geen eenduidige ambtsstructuur of kerkorde kent, *episkopé* een centraal woord in het NT is. Met compassie naar elkaar omzien, zoals God met compassie naar mensen omziet, is essentieel voor de gemeente van Christus. Dit omzien omvat toezien en opzien.

In de loop der eeuwen heeft dit in onderscheiden kerkmodellen vorm gekregen. Allereerst in een episcopale kerk. Vanaf de Reformatie in een presbyteriale-synodale kerk. En in de 19e eeuw congregationalistische kerkmodel.

Deze opsomming is niet alleen historisch interessant, maar theologisch. De drie grote kerktypen blijken geen tijdloze tekentafelmodellen te zijn, maar contextueel bepaalde kerkvormen. Het episcopale model ontwikkelde zich in context van het Romeinse Rijk, het presbyteriale in de tijd van de late Middeleeuwen met de opkomst van de burgerij en het congregationalistische in de tijd van de Verlichting en de Romantiek, met alle nadruk emancipatie en gelijkheid van mensen.

Kerkmodellen zijn niet tijdloos maar contextueel. Daarom ook zeer terecht dat u vraagt of deze tijd niet vraagt om een kerkmodel waarin expliciet ruimte is voor één stem en gezicht van de kerk in onze samenleving.

Van de grote protestantse 20e eeuwse theoloog Oepke Noordmans heb ik geleerd, dat de Geest breekt en bouwt. Ook kerkmodellen. De Geest breekt oude vormen om ruimte te maken voor nieuwe die passen bij de tijd.

De vraag naar één bisschopsambt voor kerk en wereld gaat wat mij betreft dieper dan de vraag of elke kerk een bisschop zou moeten hebben. Ik hoor uw vraag als die naar de waarde en functie van *episcopè*. Of wel die naar *eenheid, continuïteit met de traditie en het getuigenis - stem en gezicht - in de samenleving*.

Hans Kronenburg voegt in zijn dissertatie hier nog een vierde element aan toe, die van de *pastor pastorum*. Het omzien in compassie naar de pastores van de kerk. In onze seculiere tijd, waar veel pastores op eenzame posten staan is ook dit zeker inderdaad van groot belang. De uitdaging waar elke kerk voor staat is om deze viervoudige vervoeging van *episcopè* vorm te geven.

3. Protestant aarzelingen bij de figuur van de bisschop

De Reformatie is het geboorteuur van de protestantse kerk(en). Volgens Martin Brinkman en Anton Houtepen heeft de Reformatie de kerk teruggegeven aan het kerkvolk. De priester werd omgevormd tot dominee, getypeerd als *verbi divini minister*, met als primaire taken: verkondiging van het Evangelie, bedienen van sacramenten en voorgaan in de gebeden.

De bisschoppelijke taak, de regering van de kerk wordt niet toevertrouwd aan één bisschop of dominee, maar aan ambtelijke vergaderingen (lokaal, regionaal, landelijk). Vergaderingen waar de ambten (mv!): predikant (enige ordinatie, voor het leven!), ouderling, diaken) bijeen zijn.

Op deze wijze wordt de *episcopè* niet opgegeven, maar anders belegd! De Reformatie heeft iets van een democratiseringsproces: kerk terug aan het kerkvolk (Brinkman/ Houtepen). Ze heeft ook iets anti-hiërarchisch. Dit is versterkt een, mijns inziens onjuiste (!) interpretatie van kerkorde van Emden (1571): geen kerk of ambtsdrager over ander heersen - vaak uitgelegd 'alle ambten gelijk!

Op deze wijze heeft *episcopè* een wezenlijke plek gekregen binnen de presbyteriale-synodale kerkstructuur. Een structuur die - het moet worden gezegd, open staat voor congregationalisme...

Hans Kronenburg heeft een verdienstelijke poging gedaan om het presbyteriaal-synodale in te passen in een episcopale structuur. Concreet door ruimte te maken voor een protestantse bisschop (in een zgn: 'episco-presby-gationele kerk'). Voor een goed voorbeeld moest hij wel uitwijken naar de kerk van Zuid-India!

Ondanks de inspanning van Kronenburg is de Protestantse Kerk niet overgegaan tot de aanstelling van bisschoppen.

4. Protestantse Kerk: presbyteriale schering met bisschoppelijke inslag

De discussie over de invoering van een bisschop in Prot. Kerk is recent volop gevoerd nav *Kerk2025*. Een veranderingsproces met twee componenten: 1. inhoudelijk, terug naar de kerk en 2. het vereenvoudigen van de bovenplaatselijke kerkorganisatie -o.a. door het aantal classes te reduceren van 74 naar 11. Aan deze 11 classes is een classispredikant toegevoegd. Hiervoor is gekozen om de *episcopè* van de classis een persoonlijk gezicht te geven. Bewuste is niet gekozen

om hen bisschop te noemen, maar classispredikant. Een typische protestantse naam waarin predikant en ambtelijke vergadering (classis) worden gecombineerd.

De hoofdtaak is geestelijke leiding geven aan het kerkelijk leven in classis. Bestuurlijke eindverantwoordelijkheid ligt bij het moderamen van de classis. De classispredikant zelf heeft 'enige bestuurlijke doorzettingsmacht'.

In de Protestantse kerk krijgt het bisschopsambt bovenplaatselijk gestalte in de figuur van de scriba die geestelijk leiding geeft aan het geheel van de kerk en in de figuur van de classispredikanten die dit doen binnen de classis. Eens per maand overleggen scriba en classispredikanten. Centraal hierin staan eenheid van beleid en collegialiteit.

Kortom: Protestantse Kerk heeft, ook recent, niet gekozen voor de figuur van een bisschop en daarmee voor een episcopale kerkstructuur, maar heeft episcopè binnen haar eigen presbyteriaal-synodale kerkstructuur en plek gegeven en recent, met de aanstelling van de classispredikanten, versterkt.

Je zou kunnen zeggen dat Protestantse Kerk een presbyteriale-synodale schering met episcopale inslag kent.

5. Gezamenlijke roeping

De vraag die aartsbisschop Vercammen aan de orde stelt is urgent. Ze raakt de missionaire roeping van de kerk in onze samenleving. Ik hoor het als een retorische vraag. Ze vraagt om spirituele oecumene en om kerkelijke koinonia die weet om te gaan met diversiteit.

De lankmoesproef hierbij is, wat mij betreft, niet de figuur van de bisschop, maar het goed functioneren van ons gezamenlijke episcopè, ten dienste van kerk en wereld.

Dr. René de Reuver
scriba Protestantse Kerk in Nederland